

Lenka Lacinová a kol. Všichni moji blízcí. Adolescenti a dospělí kolem nich.

Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2018. 115 s.

Knih je dostupná v plném textu jako [e-book](#).

Tato 115stránková publikace shrnuje poznatky z longitudinálního projektu s oficiálním názvem „*Vývoj vztahů v adolescenci: Využití perspektivy citové vazby, dynamicko-systémového přístupu a metody časových řad*“, který byl financován Grantovou agenturou ČR a hlavním řešitelem byl dr. Tomotaka Umemura z Fakulty sociálních studií MU (Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny). Toto odborné pracoviště se dlouhodobě zabývá zkoumáním faktorů, které mohou vývoj člověka ovlivnit.

Během dvou let (2016-2018) probíhal sběr dat na třech víceletých gymnáziích na Moravě. Celkový výzkumný soubor tvořilo 212 adolescentů (věkový průměr respondentů 14,2 let), jejich pedagogové a z pečujících osob primárně matky. Respondentům byly předloženy dotazníky vztahující se k tématu výzkumu. Projekt si kladl za cíl detailněji prozkoumat oblast vztahů u dětí ve věku 11-18 let a výsledky jsou prezentovány právě v této publikaci.

V období dospívání dítě prochází mnohými změnami v oblasti tělesné, psychické i sociální. Je to období, které je z hlediska vývoje jedince velmi důležité, ale podobně jako období prvního vzdoru okolo 3. roku věku vzbuzuje i období dospívání často velké obavy. Protože vývojovým úkolem dospívání je odpoutání se od primárních pečujících osob a budování vlastní identity, je zcela pochopitelné, že v tomto období dochází k častějším konfliktům mezi dítětem a dospělými, mohou se měnit kamarádské vztahy i hodnotový systém dítěte.

Název knihy koresponduje s tématem, kterému se autoři v publikaci věnují – sociálním vztahům, které mají na vývoj osobnosti dospívajícího vliv. Kniha je přehledně a strukturovaně členěna do 6 kapitol, každá kapitola je zářezována závěrečným shrnutím.

V první kapitole (Macek & Lacinová) se autoři zaměřují na teoretická východiska pojetí sociálních vztahů dospívajících, věnují se proměnám interpersonálních vztahů také z historického hlediska. Pro čtenáře může být obohacující např. koncept konvoje sociálních vztahů nahlížející na sociální vztahy jako propojené a v čase se kumulující interakce, které do určité míry ovlivňují kvalitu života každého jedince. Autoři tento model konvoje dávají do souvislosti právě s obdobím dospívání a tím dávají zřejmý základ pro další kapitoly knihy.

Druhá kapitola (Umekura, Lacinová, Seryjová Juhová, Horská, Pivodová, Kraus & Macek) je věnována proměnám vztahové hierarchie od adolescence k mladé dospělosti. Je známo, že na formování blízkých vztahů se významně podílí zkušenosti dítěte z raného dětství a jeho vazba k pečující osobě (pečujícím osobám). Autoři v této kapitole popisují vývoj vztahů dítěte – od rodičů k vrstevníkům a následně k partnerovi-partnerce. Tuto i následující kapitolu zaměřenou na rodičovské konflikty adolescentů (autoři třetí kapitoly Lacinová & Kraus) považují za velmi důležitou pro pochopení chování adolescentů vůči dospělým lidem. Pro čtenáře může být nepochybně zajímavé zjištění, že děti a adolescenti ve vyhledávání blízkosti a sdílení sice preferují vrstevníky před rodiči, ale více než polovina adolescentů do 15 let věku považuje za jistou základnu stále rodiče, ve stresujících situacích vyhledávají oporu právě u rodičů.

Ačkoliv dospívající stále více touží po svobodě a „dospělém“ životě, jsou pro ně vedení rodičů a vzájemný vztah (vazba, pouto) a otevřená komunikace nadále velmi důležité nejen jako pomoc při zvládnání zátěžových situací, ale např. i pro prevenci rizikového chování. Za velmi obohacující považují zachycení vývoje a reorganizace vazbové hierarchie u dospívajících ve věku 11-19 let, klesající preference rodičů (rodinných příslušníků) a narůstající preference vrstevníků – závěry autoři přehledně zpracovali do tabulky.

Čtvrtá kapitola s atraktivním názvem: „Rodiče a výchova: Spolu či proti sobě?“ (Horská & Kraus) seznamuje mj. s konceptem „spolurodičovství“ (vztahová dynamika mezi rodiči během péče o dítě) a tím, jak kooperace rodičů, jejich konflikty a vzájemný vztah mohou ovlivnit život dospívajícího – jeho celkovou spokojenost, fyzické i psychické zdraví, riziko výskytu problémového chování.

V další, páté, kapitole se autorky (Pivodová, Daňsová & Lacinová) věnují možným negativním důsledkům záměny rolí v rámci rodiny („Jsem dítě nebo rodič?“). Poukazují na možná rizika překročení hranic rodinného systému, kdy rodina nerespektuje věk a přiměřené kompetence dítěte – např. dítě je oporou (důvěrníkem) svému rodiči, jsou na něj kladeny požadavky vyšší, než je schopno zvládnout.

Závěrečná šestá kapitola knihy se zaměřuje na vztahy mezi učiteli a žáky z pohledu teorie citové vazby. Autoři zde popisují možné souvislosti mezi citovou vazbou dětí k rodičům a školní úspěšností či neúspěšností a také výskytem problémového, rizikového chování. Velký důraz je věnován roli třídního učitele, který může při dostatečné všímavosti zaznamenat u dospívajícího dítěte problémy ve vztahové oblasti. Pro pedagogy může být pozitivní zjištění, že pro dospívajícího, vyrůstajícího v dysfunkčním rodinném prostředí se vztahovými potížemi, může být jejich pedagogický, ale i lidský přístup významným faktorem, který může kompenzovat chybějící nebo nedostatečnou citovou vazbu žáka s rodiči. Jak bylo zmíněno výše, zejména děti do 15 let mají tendence vyhledávat v zátěžových situacích oporu u rodičů. U dětí, kde je citové pouto k rodičům narušeno, to může být právě pedagog, který může dítěti poskytnout pomoc a podporu při zvládnání stresové situace.

Publikace, realizovaný výzkum i práce celého autorského kolektivu je ocenění hodná. Zaměření na cílovou skupinu dospívajících a snahu podrobně zmapovat jejich sociální vztahy, které mohou být v tomto bouřlivějším období velkou oporou, osobně vítám. Oceňuji také, že autoři do svého výzkumu (i publikace) neopomenuli zahrnout další osoby – rodiče a pedagogy, které s dětmi přicházejí každodenně do kontaktu a jejich vývoj ovlivňují.

Za velmi cenné a přínosné na publikaci považuji zejména to, že autoři pohlíží na období dospívání převážně pohledem dospívajících. Snaží se informace získané z vyplněných dotazníků i rozhovorů s dospívajícími propojit s nejnovějšími poznatky a výsledky odborných studií. Samotný název knihy i celé téma, kterému se publikace věnuje, jsou velmi atraktivní. Autoři přinášejí celou řadu zajímavých výsledků, postřehů i podnětů k zamyšlení, přemýšlení a sami poskytují odpovědi na spoustu otázek – např. koho považují dospívající za své blízké? Jak prožívají, když se jejich rodiče hádají a co to s nimi dělá? Co se stane, když děti začnou fungovat spíše v roli rodičů či partnerů? Co se může stát, když se rodiče neshodnou na výchově dítěte? Mohou být učitelé těmi, kteří pomáhají dospívajícím zvládat stresové situace?

Domnívám se, že výsledky výzkumu a informace shrnuté v této publikaci by byly nepochybně užitečné nejen pro odborníky, ale také pro rodiče a pro všechny, kteří přicházejí s dospívajícími do pravidelného kontaktu. Ovšem při čtení publikace je nezbytná zběhlost ve čtení akademických textů a znalost odborných termínů např. z oblasti vývojové, sociální, obecné psychologie a metodologie, statistiky. Domnívám se, že odborná terminologie, precizní uvádění dat, výsledky použitých statistických testů, odkazy na odborné studie jsou cenné a obohacující pro odbornou veřejnost, ale méně pro čtenáře bez dostatečné akademické průpravy. Kontrast mezi zajímavým a „lidským“ tématem, které má potenciál oslovit a obohatit celou řadu čtenářů, a akademickým jazykem, který je bez dostatečných vědomostí hůř srozumitelný, byl pro mne po celou dobu čtení publikace výrazný a často až rušivý.

Autoři v publikaci opakovaně uvádějí, že výsledky mohou být využity v poradenském a klinickém kontextu i v edukativních aktivitách pro rodiče, případně pro pedagogy. S tímto názorem nelze nesouhlasit, publikované závěry jsou opravdu velice zajímavé a v lecčems unikátní. Zatímco teoretickými informacemi a zajímavými zjištěními z proběhlého i jiných výzkumů je kniha opravdu naplněna od počátku do konce, praktických výstupů se čtenář dočkává ojediněle. A když se s nimi v knize setká, pak se obávám, že příliš odborný jazyk neumožní běžné populaci pochopit význam, např. „*Z hlediska konkrétního využití v poradenské a klinické praxi lze vyjmout zejména ta zjištění, která se týkají protektivního působení kvality vztahu k rodičům, kterou v tomto případě definují dimenze důvěry, komunikace a negativně také odcizení.... Kvalita vztahu adolescenta s rodiči jej může pomáhat chránit od negativních konsekvencí souvisejících s triangulací a návazným emočním rozrušením.*“ (str. 37).

Informace, které jsou v knize uvedeny, by mohly nepochybně pomoci k tomu, aby dospělí, kteří přicházejí s dospívajícími do kontaktu, dokázali emočně poodstoupit od případného „konfliktního“ chování dospívajících dětí, dokázali jejich chování, myšlení, prožívání lépe porozumět a tím jim umožnili splnit zásadní úkoly tohoto období – odpoutání se od primárních pečovatelů a objevování vlastní identity. Z odborného hlediska považuji tuto publikaci za velmi obohacující. Připomínky, které v recenzi uvádím, jsou spíše jen vyjádřením stesku, že lidem bez dostatečných akademických vědomostí a odborné terminologie mohou být tyto zajímavé informace nesrozumitelné a tedy nedostupné. A na základě vlastních zkušeností z praxe je mi to líto, protože zjištění z realizovaného výzkumu i publikace mají velký potenciál pro praktické využití.

Mgr. Veronika Šporclová, Ph.D.
Katedra psychologie FF UK
E-mail: veronika.sporclova@ff.cuni.cz

Šporclová, V. (2021). Všichni moji blízcí. Adolescenti a dospělí kolem nich. [recenze]. *E-psychologie*, 15(2), 92-94. <https://doi.org/10.29364/epsy.408>